

ТРАВМА-ІНФОРМОВАНИЙ ПІДХІД В РЕАЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ

Мосол Н. О., Залановська Л. І.

ВСТУП

Актуальність дослідження питання травма-інформованого підходу в організації соціально-психологічної допомоги зумовлена зростанням кількості осіб, які пережили травматичні події, а також необхідністю створення безпечного та підтримуючого середовища, яке запобігає повторному травмуванню та сприяє ефективному відновленню.

Травматичні події, такі як фізичне або емоційне насильство, нещасні випадки, війна, втрати близьких, залишають глибокий відбиток на психічному і фізичному здоров'ї людини. У сучасному світі травма стає все більш визнаною як критичний фактор, що впливає на поведінку, сприйняття та взаємодію з іншими людьми. У відповідь на це, в галузі соціально-психологічної допомоги набуває своєї актуальності розгляд та реалізація травма-інформованого підходу, який спрямований на врахування та мінімізацію негативних наслідків травматичного досвіду.

Травма-інформований підхід передбачає роботу з людьми, які зазнали травматичних подій, з акцентом на розуміння їхнього впливу на психічне та фізичне здоров'я, поведінку і сприйняття навколишнього світу. Основною метою цього підходу є надання підтримки, яка враховує можливі наслідки травми, допомагаючи людям відновлюватися та зменшувати негативний вплив пережитих подій. Цей підхід є багатограним і в англійському дискурсі відомий як “trauma-informed”. В основі травма-інформованого підходу лежить співчутливе піклування, що визнає широкий спектр наслідків травми та спрямоване на відновлення почуття безпеки, самооцінки, соціальних зв'язків, а також на розширення можливостей і прав людини.

Отже, розуміючи тісний зв'язок між травматичним досвідом і проблемами поведінкового здоров'я, провідні професіонали та громадські програми можуть створювати травма-інформоване середовище через континуум допомоги. Важливі кроки включають забезпечення безпечної, співпраці та емпатії в роботі з клієнтами; уникнення практик, які можуть травмувати осіб із досвідом травм, які звертаються за допомогою; акцент на сильні сторони та стійкість клієнтів з урахуванням їхнього соціального контексту та громади; а

також впровадження принципів травма-інформованого підходу через підтримку, консультації та супровід.

1. Травма-інформований підхід: ключові поняття та принципи впровадження

Травма-інформований підхід (Trauma-Informed Approach – TIA) – це програма, організація або система, яка має інформацію про травму, усвідомлює широкий вплив травми та розуміє потенційні шляхи відновлення; розпізнає ознаки та симптоми травми у клієнтів, сімей, персоналу та інших осіб, залучених до системи; реагує шляхом повної інтеграції знань про травму в політику, процедури та практики, а також прагне активно протидіяти протистояти повторній травматизації¹.

Травма-інформовані підходи в охороні здоров'я набули поширення завдяки дослідженням, що виявили високу поширеність травматичних подій у суспільстві та їхній тісний зв'язок із психічним здоров'ям. Травма визнана значною проблемою громадського здоров'я, яка потребує особливої уваги та комплексного підходу.

Травма-інформований підхід (англ. *trauma-informed care*) базується на визнанні того, що багато людей, які звертаються за допомогою, мають досвід травми, що впливає на їхні фізичні, емоційні та соціальні аспекти життя. Це підхід, що враховує вплив травматичних подій на особистість і адаптує методи роботи з клієнтами для мінімізації ризиків повторної травматизації².

Травма є наслідком події, серії подій або сукупності обставин, які людина переживає як фізично чи емоційно шкідливі або загрозливі, що може мати тривалий негативний вплив на функціонування та психічне, фізичне, соціальне, емоційне або духовне благополуччя людини. Приклади травматичних подій включають, але не обмежуються такими прикладами:

- фізичне, сексуальне та емоційне насильство;
- життя з членом сім'ї з фізичними або психічними розладами або розладами вживання психоактивних речовин;
- домашнє насильство або сексуальне насильство;
- хронічна бідність, расизм, дискримінація або пригнічення;

¹ The Institute on Trauma and Trauma-Informed Care. (n.d.). What is trauma-informed care? University at Buffalo. <https://socialwork.buffalo.edu/social-research/institutes-centers/institute-on-trauma-andtrauma-informed-care/what-is-trauma-informed-care.html>

² The Institute on Trauma and Trauma-Informed Care. (n.d.). What is trauma-informed care? University at Buffalo. <https://socialwork.buffalo.edu/social-research/institutes-centers/institute-on-trauma-andtrauma-informed-care/what-is-trauma-informed-care.html>

- насильство в суспільстві, війна чи тероризм;
- переживання стихійного лиха чи іншої катастрофи³.

Травматичні події можуть проживатися індивідуально або колективно. Контекст, у якому відбувається подія має наслідки для того, як люди реагують, і типів підтримки або послуг, які вони повинні отримати. Важливо визнавати, що травма виникає на різних рівнях: мікро (індивід, родина), мезо (групи) і макро (організації/ спільнота).

Отже, розглянемо рівні травматичного досвіду.

Колективна травма – це травма, яка впливає на велику кількість людей. Це психічна травма, отримана групою людей будь-якої чисельності, аж до цілого суспільства, внаслідок соціальної, техногенної чи екологічної катастрофи або злочинних дій політичних чи інших соціальних суб'єктів⁴.

Рис. 1. Рівні травматичного досвіду⁵

³ Trauma-Informed Care Implementation Resource Center. (2021). What is trauma? Center for Health Care Strategies. <https://www.traumainformedcare.chcs.org/what-is-trauma/>

⁴ Gornostai P. Колективна травма як складна соціальна ситуація: Системно-понятійний аналіз. Scientific Studios on Social and Political Psychology. 2021. 100–111. DOI:10.33120/ssspj.vi48(51).242

⁵ Practical Guide for Implementing a Trauma-Informed Approach. In *Substance Abuse and Mental Health Services Administration*, 2023. <https://store.samhsa.gov/>

Травма громади стосується спільного досвіду, який впливає на всю громаду, а не на окрему особу чи невелику ізольовану групу людей. Вона може бути наслідком подій, які загрожують способу життя членів громади, їхньому почуттю безпеки та функціонуванню. Також, травма громади може бути культурна, расова та трансгенераційна.

Культурна травма – тип травми громади, що виникає, коли група, яка має спільну культуру або ідентичність, переживає подію, яка спричиняє стійкий вплив на групову свідомість. Расова травма – це колективна травма, спричинена впливом політики расизму на психічне і фізичне здоров'я людини та соціальної групи, насамперед представників цієї раси.

Трансгенераційна (міжпоколінна) травма – це травма, яка передається від першого покоління тих, хто пережив травмування, до другого та наступних поколінь нащадків через складні механізми посттравматичного стресового розладу. Дослідження трансгенераційної травми розглядається зарубіжними вченими Н. Келлерман⁶, Б. Безо та С. Меггі⁷), при цьому у фокусі уваги не тільки особливості впливу травми на людей та покоління, але й формування резилієнсу та механізми трансгенераційної передачі посттравматичного зростання (В. Климчук⁸). Поняття історична травма і трансгенераційна травма розглядаються як синонімічно близькі поняття, особливо якщо йдеться про великі групи людей.

Групова травма – це подія або серія подій, які впливають не лише на одну особу, але й на групу осіб або цільових груп (військові, працівники першої ланки, представники ЛГБТ-спільноти).

Сімейна травма – це неприємні переживання або події, які впливають на одного або кількох членів певної сім'ї.

Індивідуальна травма – це подія, яка сталася лише з однією людиною. Це може бути одинична подія (наприклад, пограбування, зґвалтування, фізичний напад, виробнича травма) або множинні чи тривалі події (наприклад, небезпечна для життя хвороба, множинні сексуальні домагання).

⁶ Kellermann, N. P. Epigenetic transmission of holocaust trauma: can nightmares be inherited? *Israel Journal of Psychiatry and Related Sciences*. 2013. № 50(1), 33–39.

⁷ Bezo, B., & Maggi, S. The Intergenerational Impact of the Holodomor Genocide on Gender Roles, Expectations and Performance: The Ukrainian Experience. *Annals of Psychiatry and Mental Health*. 2015. № 3(3), 1030.

⁸ Климчук В. О. Психологія посттравматичного зростання: монографія / В. О. Климчук ; Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 125 с. <https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2021/02/klymchuk-mono-2020.pdf>

Всі ці процеси взаємопов'язані та сприяють посиленню колективного впливу травми. На рівні громади системні джерела травми підтримують її існування та збереження її наслідків. Наприклад, історична травма, яку визначають як колективну комплексну травму, завдану групі людей, що мають спільну ідентичність або приналежність, є прикладом травми на рівні громади. Це важливо враховувати в процесі організації та надання психо-соціальної допомоги, адже вона повинна враховувати специфіку цільової групи.

2. Впровадження травма-інформованого підходу в організацію соціально-психологічної допомоги

Як вже зазначалось, в основі травма-інформованого підходу лежить співчутливе ставлення до людей, яке передбачає визнання широкого впливу травми та зусилля, спрямовані на зміцнення або відновлення відчуття безпеки, самооцінки, соціальних зв'язків, а також на розширення прав і можливостей осіб. Травма – це наслідок *досвіду (Experience)*, що глибоко засмучує, лякає або тривожить, який спричинений *подією, низкою подій або обставинами (Event)*, які є фізично чи емоційно шкідливими або такими, що пригнічують або загрожують життю, та має негативний *вплив (Effect)* на фізичне, соціальне чи емоційне благополуччя людини, її здатність до соціальної взаємодії та виконання повсякденних завдань⁹. Особи, які пережили травму, можуть відчувати різноманітні симптоми, на які впливають такі фактори, як вік, життєвий досвід і системи підтримки. Вплив травми на людину не є відображенням її особистої сили, а радше результатом її досвіду травматичних подій чи інших життєвих стресорів.

Особливості впровадження травма-інформованого підходу включає низку важливих аспектів, які забезпечують ефективність та чутливість у роботі з особами, що пережили травму:

1. *Оцінка впливу травми*: розуміння травми. Важливо, щоб фахівці соціально-психологічної допомоги мали глибоке розуміння того, як травма може впливати на психічне і фізичне здоров'я, поведінку та міжособистісні стосунки. Це включає знання про посттравматичний стресовий розлад, тривожність, депресію та інші можливі наслідки травми; оцінка потреб. Оцінка повинна враховувати індивідуальні переживання особи, включаючи рівень стресу, механізми копіювання і потреби в підтримці.

2. *Створення безпечного середовища*: фізична безпека. Забезпечення безпеки в фізичному середовищі, уникнення ситуацій, які можуть

⁹ SAMHSA's Concept of Trauma and Guidance for a Trauma-Informed Approach. https://ncsacw.acf.hhs.gov/userfiles/files/SAMHSA_Trauma.pdf

викликати страх або дискомфорт; емоційна безпека. Створення підтримуючого середовища, де особи можуть відкрито виражати свої почуття без страху бути осудженими.

3. *Чутливий підхід*: активне слухання. Важливо уважно слухати особу, що пережила травму, та проявляти емпатію і розуміння її досвіду; небажані тригери. Виявлення і уникнення ситуацій або слів, які можуть бути тригерами для повторного переживання травми.

4. *Залучення*: активна участь. Залучення особи у процес прийняття рішень, які стосуються її допомоги та підтримки. Це включає визнання її автономії та права вибору; рівність. Підходити до кожної особи як до активного учасника її процесу відновлення, а не як до пасивного об'єкта втручання.

5. *Навчання та підготовка фахівців*: професійна підготовка. Забезпечення навчання для фахівців щодо травма-інформованого підходу, включаючи розуміння травматичних переживань та відповідні стратегії підтримки; самоусвідомлення. Фахівці повинні бути обізнані про свої власні можливі стреси та емоційні реакції, які можуть вплинути на їхню роботу.

6. *Розробка і впровадження стратегій підтримки*: індивідуальні плани підтримки. Розробка адаптованих планів допомоги, які відповідають конкретним потребам і перевагам особи; постійна оцінка. Оцінка ефективності стратегій підтримки та коригування підходів на основі відгуків і змін у стані особи.

7. *Забезпечення ресурсів*: доступ до ресурсів. Надання доступу до додаткових ресурсів і послуг, таких як психотерапія, підтримка груп, медичні послуги та інші ресурси, які можуть допомогти в процесі відновлення.

8. *Культурна чутливість*: врахування культурних особливостей. Розуміння культурних, соціальних і індивідуальних особливостей, які можуть впливати на сприйняття травми та методи підтримки.

9. *Етичний підхід*: конфіденційність і повага. Забезпечення конфіденційності та поваги до особистого простору і меж особи; прозорість. Оцінка та обговорення будь-яких меж і можливих ризиків, що стосуються втручання і підтримки (табл. 1)¹⁰.

Отже, травма-інформований підхід може бути узагальнений і адаптований до різних умов, людей, які отримують послуги, і фахівців. Адаптація травма-інформованого підходу в різних умовах або для певної групи населення буде включати зміст і практику, що відповідають даному середовищу або групі осіб, яким надається допомога, що обслуговуються.

¹⁰ SAMHSA's Concept of Trauma and Guidance for a Trauma-Informed Approach. https://ncsacw.acf.hhs.gov/userfiles/files/SAMHSA_Trauma.pdf

Таблиця 1

Основні положення травма-інформованого підходу	
Реалізація	У рамках травма-інформованого підходу всі люди на всіх рівнях організації чи системи мають базове поняття про травму і розуміють, як вона може впливати на сім'ї, групи, організації та громади, а також на окремих індивідів.
Розпізнавання	Люди в організації розпізнають ознаки травми.
Реагування	Програма, організація або система реагують, застосовуючи принципи травмо інформованого підходу у всіх сферах функціонування.
Ретравматизація:опір	Травма-інформований підхід спрямований запобіганню повторній травматизації як клієнтів, так і персоналу.

Впровадження травма-інформованого підходу передбачає процес організаційних змін. Впровадження травма-інформованого підходу може розпочатися з реорганізації організаційних практик з метою встановлення стандартів надання допомоги для посилення сильних сторін та життєстійкості клієнтів, захисту вразливих сторін людей з травмою в анамнезі, а також розробки настанов для підтримки надання специфічних послуг, пов'язаних з травмою. Будь-яка реорганізація з метою включення травма-інформованого підходу має починатися з оцінки потреб та залучення людей з досвідом пережитої травми, їхніх сімей та громад до розробки, надання та поточної оцінки послуг. Травма-інформований підхід базується на шести принципах, а не лише на сукупності практик, методів чи процедур. Система, організація або програма повинна втілювати кожен з цих принципів у своїй діяльності, наданні послуг і розширенні прав і можливостей персоналу, людей, які отримують допомогу, та членів громади. В Україні є успішний досвід реалізації травмо-інформованого підходу в ост освітньому середовищі¹¹.

3. Практичні рекомендації щодо впровадження травма-інформованого підходу в організації

На основі узагальнення наукових джерел та практичних рекомендацій, нами було визначено практичні рекомендації з впровадження травма-інформованого підходу в організації:

¹¹ Коли світ на межі змін: школа, чутлива до психічного здоров'я. Посібник. / Заг. ред. Л. Залюбовська
<https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2023/04/13/GG-posibnyk.web.2.13.04.2023.pdf>

1. *Визначте потребу та цільову групу.* Важливо почати з проведення комплексної оцінки потреб або з визначення потреби в безпечному просторі через залучення громади, щоб зрозуміти специфічні та контекстуальні виклики та потреби, пов'язані з травмою. Взаємодійте із зацікавленими сторонами, членами громади та місцевими організаціями для збору інформації. Різні групи можуть мати різні потреби, і їм можуть знадобитися окремі місця та ресурси.

2. *Сформууйте команду, обізнану в питаннях травми.* Зберіть команду співробітників і партнерів, які пройшли підготовку з питань травма-орієнтованого підходу та мають навички створення безпечного простору для цільової групи. Включіть принаймні одного фахівця. Переконайтеся, що члени команди готові піклуватися про благополуччя постраждалих від травми осіб і громад.

3. *Розробіть принципи, політики та процедури.* Встановіть чіткі та прозорі правила та процедури, у яких в пріоритеті безпека та благополуччя людей, які пережили травму. Ці політики повинні стосуватися конфіденційності, приватності та інструкцій щодо поведінки в делікатних ситуаціях.

4. *Навчання та розвиток потенціалу персоналу.* Необхідно організувати навчання для всього персоналу щодо обізнаності про травму, травма-інформовані практики, та інструменти самопомогі. Це навчання має допомогти персоналу розпізнавати ознаки травми, реагувати на них належним чином та уникати ретравматизації. Навчання має бути розроблене на місцевому рівні та адаптоване для цільової групи.

5. *Створіть фізично безпечний простір.* Спільно спроектувати або масштабувати фізичний простір залежно від потреб цільової групи та доступності, а також забезпечити його безпеку, гостинність і відсутність загроз відповідно до визначення безпеки для відповідної групи. Враховуйте такі фактори, як унікальні потреби групи, місце розташування, соціальне сприйняття, культурні нюанси, освітлення, розташування місць для сидіння та загальне середовище, щоб сприяти відчуттю безпеки.

6. *Забезпечуйте емоційну безпеку.* Сприяйте створенню атмосфери довіри та емоційної безпеки в просторі, заохочуючи активне слухання, емпатію та неупереджене ставлення серед членів команди. Переконайтеся, що люди відчують, що їх чують, цінують і поважають за допомогою зворотного зв'язку. Переконайтеся, що громада сприймає простір.

7. *Забезпечити розширення можливостей та автономії людей, які пережили насильство.* Надайте людям можливість брати участь у процесах прийняття рішень та плануванні діяльності в максимально

можливій мірі. Створіть простір для вкладу та зворотного зв'язку. Дозвольте користувачам висловити свою думку про те, як працює безпечний простір і які послуги він пропонує. Враховуйте відгуки користувачів у своїй діяльності.

8. *Пропонуйте перенаправлення або спеціалізовані послуги, що враховують особливості травми.* Адаптуйте проєктні заходи та послуги з урахуванням травматизму. Це може включати консультування з урахуванням травми, а також включення травмо-чутливих підходів в освітні програми або програми розвитку навичок. Забезпечити функціонування системи перенаправлення для більш спеціалізованих потреб і послуг.

9. *Здійснювати моніторинг та оцінку.* Забезпечити формування безпечного простору, а також регулярний моніторинг ефективності безпечного простору. Використовуйте зворотний зв'язок від членів громади та зацікавлених сторін для постійного вдосконалення. Співпрацюйте, спільно створюйте та розбудовуйте партнерства: Співпрацюйте з місцевими організаціями, фахівцями з психічного здоров'я та лідерами громад для розбудови партнерств і зміцнення системи травма-інформованої підтримки. Долучайтеся до мережевої взаємодії та координації, щоб забезпечити цілісний, спільний підхід.

Таким чином, можна узагальнити та визначити основні рекомендації щодо впровадження травма-інформованої допомоги:

- Продемонструвати організаційну та адміністративну готовність до впровадження травма-інформованого підходу.
- Використовувати принципи травма-інформованості у стратегічному плануванні.
 - Перевірити та оновити бачення, місію та ціннісні орієнтири
 - Визначити провідного співробітника, який сприятиме здійсненню змін в організації.
 - Створити наглядовий комітет з питань травми.
 - Провести внутрішню самооцінку послуг, пов'язаних із травмою.
 - Розробити план впровадження.
 - Розробити політику та процедури для забезпечення травма-інформованих практик та запобігання повторній травматизації.
 - Розробити план на випадок надзвичайних ситуацій.
 - Запровадити загальні планові перевірки.
 - Використовувати принципи, що враховують культурні особливості.
 - Використовувати науково обґрунтовані знання.
 - Формувати середовище взаємопідтримки.
 - Здійснювати постійний зворотний зв'язок та оцінювання.
 - Змінювати середовище для підвищення безпеки.

- Розвивати партнерство з урахуванням травматизму¹².

ВИСНОВКИ

Отже, травма-інформований підхід є перспективним напрямком психо-соціальної роботи в Україні, який набуває особливого значення для ефективної психологічної та соціальної реабілітації населення, постраждалого внаслідок російсько-української війни.

З огляду на зростання кількості осіб, які пережили травматичні події, такі як війна, насильство або втрати близьких, важливо створювати безпечне та підтримуюче середовище, яке сприяє відновленню та запобігає повторному травмуванню. Теоретичний аналіз дав можливість узагальнити інформацію щодо травма-інформованого підходу та наслідків переживання травматичних подій на різних рівнях (індивідуальному, сімейному, на рівні групи та громади, колективному рівні).

У статті обґрунтовано актуальність впровадження травма-інформованого підходу в організацію соціально-психологічної допомоги. Основною метою цього підходу є надання підтримки, яка враховує наслідки травми, допомагаючи людям відновлюватися та зменшувати негативний вплив пережитих подій. Травма-інформований підхід включає створення фізично та емоційно безпечного середовища, де особи можуть відкрито виражати свої почуття без страху бути осудженими. Важливим аспектом є забезпечення чутливого підходу, що включає активне слухання, уникнення тригерів та залучення осіб до прийняття рішень.

Наголошено на розробці стратегій та індивідуальних планів підтримки, врахування культурних особливостей та забезпечення доступу до ресурсів, що є важливими компонентами травма-інформованого підходу; на необхідності професійної підготовки фахівців соціально-психологічної допомоги, які повинні бути обізнані з основами травми та методами підтримки.

Створення травма-інформованого безпечного простору вимагає залучення громади, забезпечення фізичної та емоційної безпеки, а також розширення можливостей осіб, які пережили травму. Впровадження травма-інформованого підходу є необхідним для забезпечення якісної соціально-психологічної допомоги, що сприяє ефективному відновленню та попередженню повторної травматизації.

¹² Trauma-Informed Care in Behavioral Health Services. In *Substance Abuse and Mental Health Services Administration*. 2014. Vol. 57, pp. 13–4901. NHS Publication NO.

АНОТАЦІЯ

У статті здійснено теоретичний аналіз поняття травми та систематизовано основні аспекти травма-інформованого підходу в організації соціально-психологічної допомоги. Приділено увагу розгляду питань, пов'язаних із впливом травматичних подій на психічне та фізичне здоров'я людей, що підкреслює важливість створення безпечного середовища для підтримки постраждалих.

Зазначено ключові елементи травма-інформованого підходу, зокрема співчутливе піклування, соціальну підтримку, культурну чутливість та активне залучення клієнтів у процес прийняття рішень. Травма-інформований підхід орієнтований на розуміння і врахування впливу травми на людей, з метою мінімізації ризиків повторної травматизації. Цей підхід включає співчутливе піклування, підтримку соціальних зв'язків і відновлення почуття безпеки. Його впровадження вимагає глибокого розуміння травми, створення безпечного середовища. Також важливо забезпечити культурну чутливість, адаптацію підходу до конкретних потреб клієнтів та надання ресурсів для їхнього відновлення.

Представлено практичні рекомендації щодо впровадження травма-інформованого підходу в організації соціально-психологічної допомоги. Акцентовано, що впровадження цього підходу підвищує ефективність соціально-психологічної допомоги та сприяє відновленню постраждалих осіб.

ЛІТЕРАТУРА

1. Климчук В. О. Психологія посттравматичного зростання: монографія. Національна академія педагогічних наук України, Інститут соціальної та політичної психології. Кропивницький : Імекс-ЛТД, 2020. 125 с. <https://ispp.org.ua/wp-content/uploads/2021/02/klymchuk-mono-2020.pdf>

2. Коли світ на межі змін: школа, чутлива до психічного здоров'я. Посібник. / Заг. ред. Л. Залюбовська <https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/2023/04/13/GG-posibnyk.web.2.13.04.2023.pdf>

3. Bezo, B., Maggi, S. The Intergenerational Impact of the Holodomor Genocide on Gender Roles, Expectations and Performance: The Ukrainian Experience. *Annals of Psychiatry and Mental Health*. 2015. № 3(3). 1030.

4. Gornostai P. Колективна травма як складна соціальна ситуація: Системно-понятійний аналіз. *Scientific Studios on Social and Political Psychology*. 2021. 100-111. DOI:10.33120/ssspj.vi48(51).242

5. Kellermann, N. P. Epigenetic transmission of holocaust trauma: can nightmares be inherited? *Israel Journal of Psychiatry and Related Sciences*. 2013. № 50(1), 33–39

6. Practical Guide for Implementing a Trauma-Informed Approach. In *Substance Abuse and Mental Health Services Administration*, 2023. <https://store.samhsa.gov/>

7. SAMHSA's Concept of Trauma and Guidance for a Trauma-Informed Approach. https://ncsacw.acf.hhs.gov/userfiles/files/SAMHSA_Trauma.pdf

8. The Institute on Trauma and Trauma-Informed Care. (n.d.). What is trauma-informed care? University at Buffalo. <https://socialwork.buffalo.edu/social-research/institutes-centers/institute-on-trauma-andtrauma-informed-care/what-is-trauma-informed-care.html>

9. Trauma-Informed Care Implementation Resource Center. What is trauma? Center for Health Care Strategies. <https://www.traumainformedcare.chcs.org/what-is-trauma/>

10. Trauma-Informed Care in Behavioral Health Services. In *Substance Abuse and Mental Health Services Administration*. 2014. Vol. 57, pp. 13–4901. HHS Publication NO.

Information about the authors:

Mosol Natalya Oleksandrivna,

PhD in Psychology, Docent,

Associate Professor at the Department of Psychology,

Zaporizhzhia National University

66, Zhukovskiy St, Zaporizhzhia, 69600, Ukraine

Zalanovskya Lesya Igorivna,

PhD in Psychology, Docent,

Associate Professor at the Department of Psychology,

Zaporizhzhia National University

66, Zhukovskiy St, Zaporizhzhia, 69600, Ukraine